

SENŲ VAISTŲ UTILIZAVIMO PROBLEMOS BEI GALIMI JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Raimonda Joskaudienė

*Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto
magistrantūros I kursas
Tel. +370 608 03040
El. paštas r.riepsaite@gmail.com*

Rasa Užtupaite-Žutautienė

*Kauno medicinos universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto III kursas
Tel. +370 601 47517
El. paštas rasa.raseliukas7@gmail.com*

Sigita Šiaulytė

*Kauno medicinos universiteto Visuomenės sveikatos fakulteto III kursas
Tel. +370 602 25841
El. paštas sssiaulyte@gmail.com*

Pagrindinės sąvokos: pasenę vaistai, atliekos, farmacinių atliekų tvarkymas, utilizavimas.

Santrauka

Straipsnyje analizuojama ypač opi Lietuvoje pasenusių vaistų utilizavimo problema. Pasenusių vaistų utilizavimo organizavimas, kuris ypač svarbus aplinkosaugai ir žmonių sveikatai, deja, nei teisiniu, nei ekonominiu aspektais Lietuvoje nėra tinkamai ir iki galo sureguliuotas. Pažymėtina, kad senų vaistų utilizavimo pagrindai nėra tinkamai reglamentuoti nacionaliniuose teisės aktuose. Be to, tai nėra tinkamai suderinta ir su vykdoma farmacijos įstaigų ir gyventojų veikla, o tai lemia teisėkūros neatitiktį praktiniams aplinkosaugos poreikiams. Straipsnyje analizuojama senų vaistų utilizavimo samprata ir jų reikšmė žmogaus sveikatai ir aplinkos apsaugai, taip pat senų vaistų utilizavimo teisinio reglamentavimo ypatumai, atskleidžiamos pagrindinės netinkamo teisinio reglamentavimo ir visuomenės nuomonės probleminiai aspektai, siūlomi galimi jų sprendimo būdai.

IVADAS

Tyrimo problema ir aktualumas. Viena iš opiausių aplinkos apsaugos problemų – kur dėti, saugoti ir kaip utilizuoti pasenusius vaistus ir kitas farmacies-

medicininės atliekos. Iki šiol Lietuvoje nėra tinkamai ir iki galo nustatyta tvarka ar priimti teisės aktai, reglamentuojantys tokių atliekų utilizavimo procedūrą, nenumatytas ir šioms procedūroms atlikti reikalingas gydymo įstaigų finansavimas. Neatliekamas tinkamas gyventojų informavimas, kaip elgtis su tokiomis medicininėmis atliekomis, dėl to galima tikėtis ir susilaukti masinių susirgimų, apsikrėtimų, aplinkos užterštumo ir kt. Kita vertus, problema yra ir ta, kad, nors ši tema gana reikšminga nūdienos Lietuvos aktualijoms, tačiau pasenusių vaistų ar medicininių atliekų probleminiai klausimai analizuojami ir aptariami, deja, tik pavieniuose žurnalistiniuose straipsniuose, trumpuose informaciniuose pranešimuose, o teisiniu požiūriu šie klausimai beveik neanalizuoti.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir teisiškai įvertinti senų vaistų utilizavimo problemas Lietuvoje ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatyta senų vaistų utilizavimo tvarka ir praktinis šios tvarkos įgyvendinimas.

SENŲ VAISTŲ UTILIZAVIMO SAMPRATA

Yra priimtas ne vienas teisės aktas, tačiau Lietuvoje vis dar nėra bendros medicininių atliekų tvarkymo sistemos. Dabar, visuomenės sveikatos specialistų teigimu, dalis medicininių atliekų tvarkoma ir išvežama iš asmens sveikatos priežiūros įstaigų nesilaikant Lietuvos ir Europos Sąjungos aplinkosaugos reikalavimų ir kelia pavojų užsikrėsti ŽIV, hepatitais B ir C.

Tačiau siekiant giliau pažvelgti į tiriamą problemą, visų pirma, analizuojant pasirinktą temą, būtų tikslinga atskleisti pačių analizuojamų sąvokų sampratą.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 1 straipsniu [1], *vaistas (vaistinis preparatas)* apibūdinamas kaip – vaistinė medžiaga arba jų derinys, paruošti žmonėms gydyti ar ligų profilaktikai. Prie vaistų taip pat priskiriamos vaistinės medžiagos arba jų deriniai, kurie gali būti vartojami ligų diagnostikai *in vivo* arba fiziologinėms funkcijoms gražinti, koreguoti arba keisti.

Taigi tol, kol medikamentas yra žmogui kaip pagalba gyvybinėms funkcijoms gražinti, tinkamas vartoti jis yra naudingas, tačiau pasenęs jis ne tik kad tampa pavojingu visuomenei ir aplinkai, bet šiuo atveju jau traktuojamas kaip pavojinga atlieka ar medicininė atlieka.

Pagal Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo 4 straipsnį *atliekos* traktuojamos kaip bet kokios medžiagos ar daiktai, kurių atliekų turėtojas atsikrato, nori atsikratyti ar privalo atsikratyti ir kurie priklauso atliekų kategorijoms [3].

Vadovaujantis 2000 m. gegužės 3 d. sveikatos apsaugos ministro įsakymu „Dėl Lietuvos higienos normos HN 66:2000 „Medicinos atliekų tvarkymas“ tvirtinimo“ [7] 5.2. straipsniu *medicininės atliekos* – tai atliekos, susidarancios teikiant sveikatos priežiūros paslaugas sveikatos priežiūros įstaigose, ir klasifikuojamos kaip medicininės, iš kurių pagal pastarojo įsakymo A priedą medicininėmis atliekomis traktuojami ir kaip netinkami vartoti vaistai: pasibaigusio tinkamumo, laiko, nekokybiški arba iš gyventojų surinkti vaistai.

Tačiau tiksliausias senų vaistų apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymo [4] 2 straipsnyje, jame teigiama, kad (seni vaistai) farmacinės atliekos – naikintini vaistiniai preparatai (nekokybiški, pasibaigusio tin-

kamumo laiko, konfiskuoti, surinkti iš gyventojų vaistiniai preparatai ar jų falsifikatai, tiriamųjų vaistinių preparatų likučiai) ir vaistinių preparatų tyrimams panaudotos ar netinkamos kokybės, pasibaigusio tinkamumo laiko cheminės medžiagos, kurios buvo įsigytos tokiems tyrimams atlikti.

Pagal 2000 m. rugpjūčio 4 d. Farmacijos departamento prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus įsakymą „Dėl farmacinių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ [5] 3.4. straipsnį *farmacinių atliekų tvarkymas* – farmacinių atliekų surinkimo, apdorojimo, vežimo, naudojimo ir šalinimo veikla.

Taigi, kaip matyti iš įstatymuose pateiktų apibrėžimų, senų vaistų ir jų utilizavimo klausimais, pastaroji procedūra gana atsakingai reglamentuojama – senų vaistų utilizavimas – tai jau nebetinkamų vartoti vaistinių preparatų gyvybės funkcijoms atkurti, kitaip tariant, farmacinių atliekų surinkimas, apdorojimas, vežimas ir šalinimo veikla.

Tačiau pažvelgus į praktikoje taikomas senų vaistų, kaip farmacinių atliekų, utilizavimo procesą matyti, kad įvairiose ligoninėse, įstaigose ar namuose pastarosios tvarkomos nevienodai: deginamos, užpilamos chlorkalkėmis arba chlorkalkių tirpalu, užkasamos teritorijoje įrengtose išbetonuotose duobėse, ir kt.

Daugelis farmacinių atliekų nėra rūšiuojamos kaupimo vietose, neįdiegti saugaus jų tvarkymo metodai. Infuzinės sistemos, vaistų pakuotės ir kitos kartais patenka į buitinių atliekų konteinerius ir išvežamos į tam nepritaikytus sąvartynus, tačiau apie šias problemas bus kalbama kitame darbo skyriuje.

PAGRINDINĖS SENŲ VAISTŲ UTILIZAVIMO PROBLEMOS IR GALIMI JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Kaip matyti iš pateiktos analizės, Lietuvoje yra priimtas ne vienas teisės aktas, reglamentuojantis medicininių atliekų tvarkymą, tačiau vis dar nėra bendros medicininių atliekų tvarkymo sistemos.

Vadovaujantis visuomenės sveikatos specialistų teigimu ir atlikta Kauno miesto gyventojų ir vaistinių darbuotojų anketine apklausa, galima tvirtinti, kad dalis medicininių atliekų tvarkoma ir išvežama iš asmens sveikatos priežiūros įstaigų nesilaikant Lietuvos ir Europos Sąjungos aplinkosaugos reikalavimų bei kelia pavojų užsikrėsti ŽIV, hepatitais B, C ir kitomis ligomis.

Asmens sveikatos priežiūros įstaigų pateiktais duomenimis, praėjusiais metais Kauno apskrityje [9] užregistruota 155,7 t infekuotų medicininių atliekų, 91,9 t naudotų vienkartinį gaminių, 20,5 t aštrių daiktų, 10,7 t kūno dalių ir organų, 2,4 t netinkamų vartoti vaistų. Pažymėtina ir tai, kad tų pačių įstaigų duomenys rodo, jog daugiau nei pusė šių atliekų buvo nukenksminta, tačiau nemaža jų dalis kaip buitinės atliekos išvežtos į bendrus sąvartynus, sudegintos ar kt.

Atliktus Kauno miesto gyventojų ir vaistinių darbuotojų anketinę apklausą (žr. lentelę) nustatyta, kad iš 80 Kauno miesto gyventojų (47 moterys ir 33 vyrai) pasirenka neteisingą vaistų utilizavimo būdą, t. y. iš jų 62,5 proc. senus vaistus meta į konteinerį, 22,5 proc. – degina, 11,3 proc. – kita ir tik 2,5 proc. pasirenka teisingą vaistų utilizavimo būdą (neša į vaistines). Taip pat pažymėtina, jog iš apklaustųjų, kurie mano, kad neva žino, kur reikia utilizuoti senus vaistus, teisingai juos utilizuoja tik 8 proc., o nežinantys ir pasirenka neteisingą vaistų utiliza-

vimo būdą 100 proc. Tik 10 proc. apklaustųjų žino, kaip yra naikinami seni vaistai, o 90 proc. – nežino.

Lentelė

Kur deda senus vaistus	Vidurkis	Dalis procentais
1. meta į konteinerį	50	62,5
2. degina	18	22,5
3. neša į vaistinę	2	2,5
4. kita	9	11,3
5. 1 ir 2	1	1,3
Viso:	80	100,0

Taigi, apžvelgus šiuos pateiktus statistikos duomenis, matyti kelios labai aiškios išvados. Visų pirma, kol teisės aktuose nėra imperatyvaus nurodymo, daugelis šalies sveikatos priežiūros įstaigų, remdamosi pasenusiomis Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintomis higienos normomis, netinkamai utilizuoja medicinines atliekas ir veža jas į komunalinių atliekų sąvartynus.

Kita vertus, 2000 m. rugpjūčio 4 d. Farmacijos departamento prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus įsakymo „Dėl Farmacinių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ [5] 23 straipsnyje nustatyta, jog naikintini vaistai iš gyventojų surenkami per būtinojo aprūpinimo vaistinės statusą įgijusias vaistines. O jei mieste (miesto seniūnijoje), miestelyje ar rajone nėra būtinojo aprūpinimo vaistinių, naikintini vaistai iš gyventojų surenkami per kitas to paties miesto (miesto seniūnijos), miestelio ar rajono vaistines. Tačiau kaip rodo pateikti statistikos duomenys, daugiausia gyventojų net nežino, kad pasenę vaistai surenkami, tad šiuo atveju yra visiškai netinkamai įgyvendinama ar net neįgyvendinama gyventojų informavimo funkcija – viena iš svarbiausių administracinės teisės funkcijų.

Lietuvos Respublikos farmacijos įstatyme [4] taip pat labai mažai kalbama apie farmacinių atliekų tvarkymą. Visame įstatyme šiai nuostatai skirta tik vos šeši straipsniai, kuriuose labai abstrakčiai be konkrečių imperatyvių normų apibrėžiama ši farmacijos gyvybiškai svarbi veikla visuomenės ir aplinkosaugos atžvilgiu.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose pateikiama gana išsami ir konkreti senų vaistų utilizavimo samprata. Remiantis atlikta teisės aktų analize galima teigti, kad senų vaistų utilizavimas – tai jau nebetinkamų vartoti vaistinių preparatų gyvybės funkcijoms sugrąžinti (farmacinių atliekų) surinkimas, apdorojimas, vežimas ir šalinimas.

2. Lietuvoje yra priimtas ne vienas teisės aktas, reglamentuojantis medicininių atliekų tvarkymą, tačiau vis dar nėra bendros medicininių atliekų tvarkymo sistemos. Nėra imperatyviai įpareigojančių teisės normų ir konkrečių sankcijų farmacinių atliekų surinkimo – utilizavimo atžvilgiu, o tai leidžia gydymo ar farmacinėms įstaigoms piktnaudžiauti savo teisėmis ir pareigomis. Todėl būtina

inicijuoti farmacijos įstatymo, kitų įstatyminio ir poįstatyminio lygmens teisės aktų pataisas, t. y. nustatyti imperatyvias normas farmacinių atliekų tvarkymo, surinkimo, utilizavimo atžvilgiu, taip pat įtvirtinti kontrolės mechanizmą ir konkrečias sankcijas už tokių pareigų neatlikimą.

3. Įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose tikslinga nustatyti konkrečių įstaigų pareigas informuoti gyventojus apie pasenusių vaistų utilizavimo būdus, taip pat nustatyti konkrečias žmonių pareigas pasenusius vaistinius preparatus pristatyti tik į tam skirtas vietas ar juos priimančias įstaigas.

4. Labai didelė problema yra ir ta, jog pasenusių vaistų ar medicininių atliekų tvarkymo probleminiai klausimai analizuojami ir aptariami tik pavieniuose žurnalistiniuose straipsniuose, trumpuose informaciniuose pranešimuose apie sveikatą, tačiau teisiniu požiūriu beveik neanalizuota, neteiktos jokios teisinės išvados vienu ar kitu teisės akto (farmacinių atliekų tvarkymo klausimais) probleminiu klausimu, todėl aktyvesnis teisinių analizių spektras galėtų būti viena iš priemonių inicijuojant pastarųjų įstatymų pataisas.

5. Kasdien tūkstančius pakuočių vaistų gyventojai išmeta į buitinių atliekų kontenerius. Tarp jų pasitaiko ir itin pavojingų vaistų, kurie keliauja į sąvartynus nenukenksminti. Anot medikų, ypač pavojingi aplinkai yra antibiotikai ir citostatikai. Patekę į aplinką, šie medikamentai neigiamai veikia mikroorganizmų pušiausvyrą, užteršia vandenį, dirvožemį ir tokiu būdu gali vėl sugrįžti į žmogaus organizmą.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 58-2348.
2. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės Žinios. 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099.
3. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 61-1726.
4. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 78-3056
5. Farmacijos departamento prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2000 m. rugpjūčio 4 d. įsakymas Nr. 23 „Dėl Farmacinių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 68-2056.
6. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. 217 „Dėl Atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1999, Nr. 63-217.
7. Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. 242 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 66:2000 „Medicinos atliekų tvarkymas“ tvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1106.
8. <http://www.lkz.lt/startas.htm>
9. <http://sam.lt/sam/naujienos/?idi=2230>

THE PROBLEMS OF THE OLD MEDICAL UTILIZATION AND WAYS OF DECISIONS

Raimonda Joskaudienė
Mykolas Romeris University
Rasa Užtupaitė-Žutautienė, Sigita Šiaulytė
Kaunas Medicine University

Keywords: *old medical, wastes, clearing of the pharmaceutical waste, utilization.*

Summary

In this article are analysing very difficult problem in Lithuania – the utilization of the old medicals. The planning of old medical utilization, what is very important for environment and health of the people, unfortunately, neither juridical nor economical system are not finished organized in Lithuania.

At first the ground of the of old medical utilization are not good regulate in the national law, in another ways, it is not good organized with pharmaceutical organizations and people's work, what influence legislation.

At first in this article are analyzed the conception of old medical utilization and they meaning for environment and health of the people. Also are analyzed old medical utilization, juridical grounds.

VIETINIŲ GYVENTOJŲ TEISIŲ ĮTVIRTINIMAS AMERIKOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Dovilė Gailiūtė

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto magistratūros II kursas
Tel. +370 674 00032
El. paštas dgailiute@yahoo.com*

Pagrindinės sąvokos: vietiniai gyventojai, Amerikos žmogaus teisių teismas, Amerikos žmogaus teisių konvencija, kolektyvinės teisės.

Santrauka

Nepaisant vietinių gyventojų kultūrinių skirtumų, įvairioms jų grupėms visame pasaulyje kyla bendrų problemų, susijusių su jų teisių įgyvendinimu ir jų gynyba. Amerikos žmogaus teisių teismas savo sprendimuose įtvirtino daugelį svarbiausių vietinių gyventojų teisių (teisę į žemę ir kultūrinį identitetą, politines teises ir religijos laisvę) ir suformulavo pagrindinius principus. Ypač daug dėmesio Amerikos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje skiriama vietinių gyventojų teisei į protėvių žemės, nes žemės teisės apima platesnę ir įvairesnę sampratą, kuri susijusi su